

Конспект уроку
Громадянська освіта
10 клас

**ТЕМА: ГЕНЕЗА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ КРАЇН
ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ
АСПЕКТИ**

*Автор: Роман Нітченко, вчитель історії
спеціалізованої загальноосвітньої середньої школи № 1
з поглибленим вивченням іноземних мов
Чернігівської міської ради Чернігівської області*

Мета:

- ❖ ознайомити здобувачів освіти з інтеграційними процесами в Європі наприкінці XX – на початку XXI ст.;
- ❖ розвивати вміння аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, критично мислити, працювати з різноманітними історичними джерелами, висловлювати власні судження;
- ❖ виховувати в учнів зацікавленість історією.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Основні поняття і терміни: «інтеграція», «євроінтеграція», «Європейський Союз», «Декларація Шумана», «Римський договір», «Маастрихтський договір», «Лісабонський договір», «Рада Європи», «Європарламент», «Європейська рада».

ХІД УРОКУ

I. Організація початку уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

Проти яких країн здійснив агресію нацистський уряд Німеччини
напередодні і під час Другої світової війни?

III. Мотивація навчальної діяльності.

На сьогодні Європейський Союз є одним з найуспішніших проєктів інтеграції. Його створення – це одна з найбільш значних геополітичних подій

XX століття. Сьогоднішнім нашим завданням буде дослідження генези інтеграційних процесів Західної Європи.

IV. Повідомлення теми та мети уроку.

Слово вчителя.

Ідеї пан'європеїзму, що довгий час висувались мислителями впродовж історичного розвитку Європи, з особливою силою зазвучали після Другої світової війни. Серед таких мислителів був Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі, який вперше висунув ідею європейської інтеграції.

V. Вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя.

У післявоєнний період на континенті з'явилася ціла низка організацій: Рада Європи (1949), НАТО (1949), Західноєвропейський союз (1948). 9 травня 1950 року вважається початком європейської інтеграції.

Робота зі словником

Як ви розумієте поняття «інтеграція»?

Інтеграція (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – це об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур.

Європейська інтеграція – процес утворення нового типу міждержавних відносин, що розпочався після Другої світової війни і забезпечив країнам Західної Європи високі темпи економічного розвитку, соціально-політичну стабільність та безпеку.

Слово вчителя.

Історичні корені Європейського Союзу лежать у результатах Другої світової війни. Серед найбільш важливих причин європейської інтеграції можна виділити наступні:

- **Потреба миру та безпеки.** Нова Європа та країни, що її складають, повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість

обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця мали стати успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі.

- **Сподівання на економічний розвиток та добробут.** Співпраця в межах об'єднаної Європи мала дати її мешканцям економічну стабільність та успіх. Створення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок мав бути також гарантією вільного руху осіб, капіталу, товарів та послуг.
- **Утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені.** Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно послабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу, яку вони втратили.

Ідею створення «Сполучених Штатів Європи» вперше висловив у вересні 1946 р. прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчилль у м. Цюрих менш ніж за півтора роки після закінчення Другої світової війни, який у промові сказав: «ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи ... першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною ... Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом».

Пізніше міністр закордонних справ Франції Моріс Шуман запропонував створити спільний ринок вугільної та сталеливарної продукції Франції, ФРН та інших західноєвропейських країн (пропозиція увійшла в історію під назвою «план Шумана»). Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та

сталлю. Контроль мав здійснюватись «вищим органом» (прообразом Європейської Комісії).

18 квітня 1951 р. «план Шумана» було реалізовано через підписання Паризького договору про створення Європейської спільноти вугілля і сталі (ЄСВС). До складу ЄСВС увійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція («європейська шістка», яка в подальшому стала «локомотивом» європейської інтеграції). Договір про ЄСВС набув чинності 23 липня 1952 р.

Паризький договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) створив не тільки спільний ринок чотирьох продуктів гірничорудної промисловості (вугілля, залізна руда, сталь і металобрухт), але й спільне регулювання обсягів виробництва і рівня цін, інвестиційні програми і раціональне використання робочої сили. ЄОВС контролювало 60% виплавки сталі і 50% видобутку вугілля у Західній Європі. Діяльність Співтовариства та його економічні успіхи заохотили країни до поглиблення процесів інтеграції, і не лише економічної.

Продовження інтеграційних процесів:

- 1948 р. – створення Оборонної Організації Західноєвропейського Союзу – ЗЄС (увійшли Бенілюкс, Велика Британія, Франція).
- 1949 р. – створення НАТО – військово-політичного союзу під егідою США (спочатку увійшло 12 країн).
- 5 травня 1949 р. – створення Ради Європи (міжнародної міждержавної організації, до якої увійшли 23 країни). Головні органи: МЗС, Парламентська Асамблея, при Раді діють Комісія з прав людини тощо.
- ОБСЄ (виникла в результаті нарад з питань безпеки і співробітництва в Європі, перша з яких відбулася у Гельсінкі в 1975 р.).
- 1951 р. – створення ЄОВС (Європейське об'єднання вугілля і сталі).
- 1952 р. – угода про створення «європейської армії» як опори НАТО.

- 1957 р. – створення Євroatому (співробітництво країн у галузі ядерних досліджень і використання атомної енергії).
- 1957 р. – створення ЄЕС – Європейської Економічної Спільноти («Спільний ринок») з метою усунення всіх обмежень у торгівлі, ліквідації перешкод для вільного переміщення «осіб, капіталів і послуг», уніфікації податкових систем, створення валютного союзу.

Вищі два договори були підписані у Римі, тому відомі як Римські договори. Однак найчастіше вживаним є формулювання Римський договір для позначення договору про створення ЄЕС.

- 1967 р. – злиття ЄОВС, Євroatому та ЄЕС у ЄС (Європейський Союз).
- Із 1988 р. – розробка проекту нового договору про ЄС.
- 1992 р. – підписано Маастрихтський договір, що передбачав створення ЄС як економічного, валютного і політичного союзу в три етапи. Органи ЄС: Рада Міністрів, Європарламент, Євросуд.

7 лютого 1992 р. у Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз (саме поняття «Європейський Союз» з'явилося ще під час Паризької конференції 1972 р.). Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. Він визначив так звані «три стовпи» Європейського Союзу:

- ★ *«перший стовп» – Європейські Спільноти: ЄСВС, Євroatом та Європейська Спільнота (замість старої назви «Європейська Економічна Спільнота»). Причому Європейська Спільнота є серцевиною та каркасом процесу інтеграції і за своїми властивостями становить «наднаціональний феномен»;*
- ★ *«другий стовп» – спільна зовнішня та безпекова політика (СЗПБ);*
- ★ *«третій стовп» – співробітництво у сферах юстиції та внутрішніх справ.*

В економічному сенсі прийняття Маастрихтського договору означало курс на завершення формування єдиного внутрішнього ринку (четвертий рівень економічної інтеграції) та перехід до реалізації ідеї економічного та валютного союзу (п'ятий – найвищий рівень економічної інтеграції).

Робота з документами

Ознайомтеся з основними положеннями ст. 5 Маастрихтського договору. Порівняйте цей текст із Розділом 1 Конституції України, визначте спільні положення.

У 2004 р. 25 країн ЄС підписали Договір про встановлення Європейської Конституції. Він призначений для впорядкування демократичного прийняття рішень та управління в ЄС 25 і більше країн. Він також створює посаду міністра закордонних справ Європи. Він повинен бути ратифікований усіма 25 країнами, перш ніж набуде чинності. Коли громадяни Франції та Нідерландів на референдумах 2005 р. проголосували «ні» Конституції, лідери ЄС оголосили «період роздумів».

На заміну Конституції у 2007 р. 27 країн ЄС підписали Лісабонський договір, який вніс зміни до попередніх договорів. Він покликаний зробити ЄС більш демократичним, ефективним та прозорим, і тим самим спроможним вирішити глобальні виклики, такі як зміни клімату, безпека та стійкий розвиток. Ратифікація Лісабонського договору була офіційно завершена всіма країнами-членами Європейського Союзу 3 листопада 2009 р. Після ратифікації всіх країн-членів ЄС договір набув чинності 1 грудня 2009 р.

Слово вчителя.

Процес розвитку і перетворення європейських співтовариств на сучасний Європейський Союз відбувався шляхом, по-перше, передачі все більшого числа функцій управління на наднаціональний рівень (поглиблення) і, по-друге, збільшення числа учасників інтеграції (розширення).

На терені Європейського Союзу існує три інституції, що є відповідальними за виконавчу та законодавчу владу. Рада ЄС репрезентує уряд, Європарламент – народ, а Комісія відповідає за інтереси Європи. Рада і Парламент подають запит до Єврокомісії на створення законопроекту.

Єврокомісія ознайомлюється і складає проект, який потім розглядається Парламентом і Радою.

Робота у групах

Робота передбачає об'єднання класу по групах. Кожна група отримує комплект карток. За допомогою додаткових джерел учні мають поєднати картки. Картки групи А – органи та інституції ЄС, картки групи Б – основні функції органів та інституцій ЄС.

Слово вчителя

Які ви знаєте символи ЄС?

Гімн Європи – «Ода до радості» – музика фіналу Дев'ятої симфонії Людвіга ван Бетховена, написаного на вірші Фрідріха Шиллера. 1972 року «Ода до радості» стала офіційним гімном Ради Європи, від 1985 року – гімном ЄС. Він призначений не для того, щоб замінити національні гімни держав-членів, а радше відзначити їхні спільні цінності, єдність і різноманіття.

Гасло: Єдність у різноманітті (лат. In varietate concordia).

Що символізують зірки на прапорі ЄС?

Прапор Європи – 1985 року Європейська Рада ухвалила рішення, згідно з яким прапор, який доти був символом Ради Європи, став також офіційною емблемою Європейського Союзу. Синє поле з дванадцятьма золотими зірками в центрі, розміщеними по колу, символізує союз народів Європи. Кількість зірок незмінна, коло є уособленням єдності.

Продовження інтеграційних процесів

1 січня 1993 р. встановлено єдиний ринок з його чотирма свободами: вільний рух товарів, послуг, людей і грошей. Починаючи з 1986 р., було прийнято понад 200 законів, що стосуються податкової політики, регулювання бізнесу, професійної кваліфікації та інших бар'єрів для відкритих кордонів.

Серед них – Договір «Про відміну паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу», первинно підписане 14 липня 1985 р.

сімома європейськими державами (Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Португалія та Іспанія) в Шенгені, маленькому містечку в Люксембурзі, що знаходиться поблизу точки сходження кордонів Люксембургу, Німеччини та Франції. Угода вступила в дію 26 березня 1995 р. Того ж року до Договору і Конвенції доєдналися Іспанія і Португалія.

26 березня 1995 р. Шенгенська угода набуває чинності у сімох країнах – Бельгії, Німеччині, Іспанії, Франції, Люксембурзі, Нідерландах та Португалії. Мандрівники будь-якої національності можуть подорожувати між усіма цими країнами без паспортного контролю на кордонах. Інші країни з тих пір приєдналися до безпаспортного шенгенського простору.

Тому на кордонах між країнами – учасницями Шенгенської угоди більше немає прикордонного контролю. Це завдяки шенгенським правилам, які є частиною законодавства ЄС. Ці правила скасовують увесь контроль на внутрішніх кордонах, але встановлюють ефективний контроль на зовнішніх кордонах ЄС та запроваджують спільну візову політику.

Шенгенська угода стала символом принципово нового етапу розвитку європейської інтеграції. Фактична ліквідація внутрішніх кордонів між державами – учасницями Шенгенського договору стала ще одним важливим кроком на шляху до єдиної Європи. Власне, безперешкодний вільний перетин «внутрішніх кордонів» між країнами Європейського Союзу існував і до Шенгена, але стосувався виключно громадян цих країн. Шенгенська віза, що видана однією з учасниць угоди, дійсна на території всіх країн-учасниць.

Найбільше протиріч на шляху інтеграції у 1990-х рр. викликала ідея введення спільної валюти.

Три невдалі спроби запровадження спільної валюти було здійснено: у 1992, 1995 та 1997 рр. Єдина європейська валюта – євро – стала реальністю 1 січня 2002 р., коли банкноти та монети євро замінили національні валюти у 12 з 15 країн ЄС (Бельгії, Німеччині, Греції, Іспанії, Франції, Ірландії, Італії, Люксембурзі, Нідерландах, Австрії, Португалії та Фінляндії). Сьогодні членами єврозони є 19 країн-членів ЄС (виділені синім кольором на карті).

V. Узагальнення та систематизація знань

Бесіда.

Коли був утворений Європейський союз?

Очікувана відповідь. 7 лютого 1992 р. у Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз.

Назвіть та покажіть на карті країни-учасниці Європейського Союзу.

Очікувана відповідь. Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Іспанія, Нідерланди, Ірландія, Литва, Люксембург, Латвія, Мальта, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Швеція, Угорщина, Італія.

Назвіть напрями інтеграційних процесів.

Очікувана відповідь. Передусім – економічний, валютний союз. Пізніше – загальна зовнішня та безпекова політика, єдина політика у внутрішніх справах та юстиції.

На Вашу думку, яка головна причина створення Європейського Союзу?

Очікувана відповідь. Створення стабільних економічних умов для розвитку, запобігання конфліктів шляхом об'єднання.

Хто запропонував план часткової економічної інтеграції між Францією та Німеччиною?

Очікувана відповідь. Міністр закордонних справ Франції Моріс Шуман.

Що Вам відомо про «декларацію Шумана»?

Очікувана відповідь. Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому шляхом створення єдиного економічного ринку у стратегічних сферах.

Скільки країн підписали договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі? Назвіть їх.

Очікувана відповідь. Шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція.

Що було встановлено Римськими договорами?

Очікувана відповідь. Єдина політика в атомній енергетиці (угода про створення Євроатому, 1957 р.). Створення спільного ринку: усунення всіх обмежень у торгівлі, ліквідація перешкод для вільного переміщення «осіб, капіталів і послуг», уніфікація податкових систем, створення валютного союзу (угода про створення – ЄЕС Європейської Економічної Спільноти, 1957 р.).

Коли була введена в обіг єдина європейська валюта євро?

Очікувана відповідь. 1 січня 2002 р.

Поміркуйте, які позитивні наслідки створення єврозони?

Очікувана відповідь. Немає ризику коливання валюти та вартості обміну валюти; більше вибору та стабільні ціни для споживачів; більш тісне економічне співробітництво між країнами ЄС; універсальність (євро використовується повсюдно в єврозоні).

IV. Підсумки

Таким чином, від початкового етапу європейської інтеграції у 1950-х рр. держави Європи працювали над зміцненням економічної інтеграції її членів. Однією з цілей було досягнення повної економічної інтеграції та введення єдиної європейської валюти. 30 червня 2002 р. було створено Економічний і валютний союз в Європейському Союзі. Отже, ЄС на сучасному етапі є найвищим рівнем економічного інтеграційного об'єднання в світі.

Це друге найбільше об'єднання за кількістю населення в світі після Китаю та Індії, як видно з графіку.

ЄС – потужний торговий блок, і багато неєвропейських підприємств коригують свою продукцію з метою дотримання економічних норм, встановлених у межах ЄС. ЄС являє собою останню і найбільш успішну спробу об'єднання Європи після численних спроб забезпечити єдність силою зброї, наприклад, як походами Наполеона Бонапарта або ж під час Другої світової війни.

Процес просування все більш тісної інтеграції на Європейському континенті після закінчення Другої світової війни полягав не лише в інтеграції різних сфер життя шляхом прийняття так званих «договорів про заснування», а й у географічному розширенні його меж за рахунок вступу до Європейських Співтовариств/Європейського Союзу нових держав. Так, станом на 2020 р. після сімох розширень ЄС нараховує 27 держав-членів (до виходу Великобританії з ЄС 31 січня 2020 р. було 28 держав-членів ЄС), хоча державами-засновницями цього об'єднання були лише шість держав Західної Європи після Другої світової війни.

Отже, у XXI ст. Європейський Союз є високо інтегрованим економічним ринком з понад 446 мільйонів споживачів (станом на 2020 р.)

VI. Домашнє завдання

Есе на тему: «Причини та роль інтеграційних процесів у Європі».

Відеоресурси

- Історія створення ЄС

за посиланням:

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=c2uTqRS4N5c>

- Як виник Європейський Союз

за посиланням:

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tweYyoWJifs>

- Як влаштований Європейський Союз?

за посиланням:

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OsIv5qeSIYY&t=52s>

- День в історії. Утворення ЄС

за посиланням:

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UJhr4iZIW5g>